

IPBES uveřejnil rozsáhlou zprávu o světové biologické rozmanitosti

Jestliže chceme zachránit planetu, pak nejdůležitějším úkolem ochránce přírody je vzdělávat se a vzdělávat další.
Sir Peter Scott v rozhovoru pro Sunday Telegraph (1986)

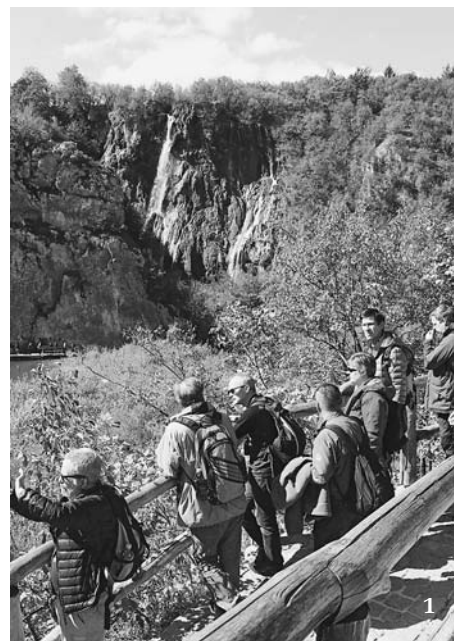
Žádná jiná sebeobsáhlejší nebo sebedrobnější zpráva o přírodě ve světě nevyvolala tak rychlý a hlavně velký zájem veřejnosti jako začátkem května 2019 uveřejněné Globální hodnocení biodiverzity a ekosystémových služeb, vypracované vědeckým panelem Organizace spojených národů – Mezivládní platformou pro biodiverzitu a ekosystémové služby (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, IPBES). Během prvního týdne po představení dokumentu v pařížském ústředí Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, UNESCO) se o něm v různém rozsahu zmínily tisíce deníků, týdeníků, rozhlasových a televizních stanic včetně internetových stránek doslova po celém světě, Českou republiku nevyjímaje. A nejde jen o uznávané sdělovací prostředky, jako jsou deníky New York Times, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Daily Telegraph nebo Le Monde a televizní kanály BBC a CNN, ale biodiverzita a ekosystémové služby pronikly i na stránky prestižního módního časopisu Vogue nebo deníků či magazínů, které se za označení bulvární nikterak nestydí, protože je skvěle vystihuje. Komentáře uveřejnily i špičkové vědecké časopisy Nature a Science. V čem spočívá kouzlo dlouho očekávané zprávy IPBES?

Podrobně, ale kriticky a nezaújatě

I když z pohledu ochrany přírody klíčová norma mezinárodního práva, Úmluva o biologické rozmanitosti (Convention on Biological Diversity, CBD), již připravila čtyři vydání Stavů a výhledu globální biologické rozmanitosti (Global Biodiversity

Outlook, GBO), zpráva IPBES rozsahem a zpracováním nemá obdoby – je doslova „přecpána“ tisícovkami údajů. Během tří let ji sestavilo více než 450 expertů z 50 států, mezi nimiž nechyběli ani pracovníci Ústavu výzkumu globální změny AV ČR Brno, Univerzity Karlovy v Praze, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Masarykovy univerzity v Brně a Agentury ochrany přírody a krajiny ČR. Autoři a redaktoři přečetli na 15 tisíc recenzovaných článků v časopisech, sbornících a knihách a dalších ověřitelných informačních zdrojích. Publikace čítající téměř 1 800 stran prošla opakovaně přísným a důsledným recenzním řízením. Redaktoři jednotlivých kapitol museli připomínky do jedné vypořádat jak s autory, tak s recenzenty. A to byl ještě původní text analýzy krácen průměrně o polovinu, některé části i o víc.

U jednotlivých tvrzení je se snahou o maximální objektivitu uvedena míra jejich určitosti, resp. neurčitosti. Čtenáře možná překvapí, že také u informací, občas uváděných jako naprostá pravda, je nutný přinejmenším další výzkum přinášející chybějící údaje. Některá data, např. rychlost současného vymírání ve srovnání s minulostí bez vlivu člověka, byla nově revidována (podrobně viz také článek na str. 271–276 tohoto čísla Živy). Globální hodnocení nevznikalo ve vzduchoprázdnu – vychází mimo jiné z dílčích hodnocení biodiverzity a ekosystémových služeb určité části světa, kupř. Evropy a Střední Asie nebo Afriky, rovněž uskutečněné platformou. Pro popis možného budoucího vývoje biosféry do r. 2050 vědci využili 6 scénářů, jako např. Konkurence částí světa, Dosavadní přístup nebo Celosvětová udržitelnost.

Pohled na svět, jaký je

V prostoru jednoho článku není dost dobře možné představit byt jen hlavní výstupy mamutí zprávy. Podívejme se proto jen na některé z nich.

● Z odhadovaných 8 milionů druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů vyskytujících se v současnosti na Zemi je vymizením (extinkcí) v různé míře ohrožen celý jeden milion, přičemž mezi nimi nechybějí ani donedávna naprosto běžné taxony či ekologické/funkční skupiny (gildy). Protože se názory na to, kolik druhů žije na naší planetě, mohou – pokud nebudeme uvažovat jen eukaryotní organismy – významně lišit a až dosud byl rigidními metodami vyhodnocen stupeň ohrožení úplným vymizením jen u zlomku z nich, popisují tvůrci dokumentu podrobně postup, jehož prostřednictvím k uvedenému číslu dospěli, na internetové stránce IPBES. Někteří odborníci mají za to, že jsme již vstoupili do šestého masového vymírání druhů, i když se ani zdaleka neblíží rozsahu pěti předcházejících hromadných extinkcí, které ale probíhaly v delším časovém rámci (blíže v článku na str. 202–205). Právě tento údaj zaujal novináře nejvíce. Ukazuje se rovněž, že vymizení některých populací nebo dramatické snížení jejich početnosti na určité

1 Chorvatský národní park Plitvičská jezera navštíví ročně 1,4 milionu turistů, kteří do jeho pokladny přispějí asi 40 miliony eur (více než jednu miliardu Kč). Především o víkendech během vrcholné sezony bývá park lidmi doslova přeplněn.

2 Více než čtvrtina souše bez ledovců slouží k pastvě hospodářských zvířat. Jen v Austrálii se chová 26,2 milionů kusů skotu.

3 Podle střízlivých odhadů poklesla celková početnost lva (*Panthera leo*) ve volné přírodě v období let 1993–2014 o plných 43 %. V Africe na jih od Sahary tak žije asi 23 tisíc lvů, navíc v hodně roztrášeném areálu.

4 Mýval severní (*Procyon lotor*) se původně vyskytoval ve značné části Severní a Střední Ameriky. Dnes je považován za invazní nepůvodní druh s významným dopadem na celou Evropskou unii. Snímek byl pořízen u Bobřího jezera v kanadském Montrealu.

5 Celosvětově ohrožený jeřáb mandžuský (*Grus japonensis*) se v Japonsku stal národním symbolem i ztělesněním dlouhověkosti, takže je v zemi vycházejícího slunce chráněn jako národní kulturní bohatství zvláštním zákonem.

6 Původní pobřežní smrkový les, jako roste v rezervaci Homla v západním Norsku, patří mezi celoevropsky ohrožené biotopy. Snímky J. Plesníka

ploše ve stejné době může mít kaskádovým (dominovým) efektem větší negativní dopad na fungování ekosystémů než úplná ztráta jednotlivých druhů.

● Lidstvo již dokázalo významně přeměnit nejen tři čtvrtiny souše, ale také dvě třetiny moře. Již ze školních lavic si pamatujeme, že rozloha světového oceánu je 2,5× větší než souš. Celosvětová výroba umělých hmot se od začátku 60. let 20. století zdvacetinásobila. V současnosti plave v mořích po celé zeměkouli více než 268 tisíc tun plastů, tvořených přinejmenším 5,2 biliony jednotlivých kusů. I na nejhlubším místě planety, v Mariánském příkopě v Tichém oceánu, dosahujícím hloubky téměř 11 km, objevili badatelé igelitovou tašku. Mokřady jsou i nadále ničeny třikrát rychleji než lesy, k jejich destrukci nyní dochází hlavně v rozvojových zemích. Více než polovina nové zemědělské půdy vzniká na zeměkouli na úkor lesů. Již dnes se ve světě odehrává na 2 500 střetů o fosilní paliva, vodu, potraviny a půdu.

● Málo se ví, že se rozloha lidských sídel v globálním měřítku od r. 1992 zdvojnásobila. Podle posledních hodnověrných dat je pouze necelá desetina populací hospodářsky významných druhů mořských ryb lovena méně intenzivně, než doporučuje vědci stanovený maximální udržitelný výtěžek, tedy šetrně, se snahou o zachování jejich dlouhodobé životaschopnosti. Více než 80 % odpadních vod se na Zemi dostává zpátky do prostředí bez jakéhokoli čištění. Úbytek odrůd a kultivarů plodin a plemen hospodářských zvířat pěstovaných a chovaných celá staletí a dokonale přizpůsobených místnímu prostředí, k ně-

muž dochází po celé zeměkouli, dosáhl rozsahu, že začíná ohrožovat potravinovou bezpečnost lidstva.

● Zvýšenou pozornost věnují autoři vnějším činitelům, označovaným někdy jako hnací síly a ovlivňující biodiverzitu v celosvětovém měřítku na všech jejích základních úrovních (geny/druhy/ekosystémy). Za nejdůležitější považují pokračující, často velkoplošné změny využívání souše a moře, jako je již uvedená přeměna původních lesů nebo travinných ploch na zemědělskou půdu a lidská sídla. Následuje nadměrné využívání organismů, např. sběrem, lovem nebo právě rybolovem, jež se netýká jen rozvojových zemí. Již dnes nezanedbatelný dopad probíhajících změn podnebí na genetickou, druhovou a ekosystémovou diverzitu může podle uznávaných scénářů v budoucnosti ještě zesílit, přičemž ani znečištění prostředí nejrůznějšími cizorodými látkami nepolevuje a opomenout nesmíme ani dopady četných invazních nepůvodních druhů na přírodu i lidskou společnost. Uvedené pořadí se pochopitelně může v určitých částech odlišovat podle konkrétních podmínek. Navíc zmiňované faktory, třeba rozpad a ničení přírodního a polopřírodního prostředí nezřídka vedoucí k jeho úplné ztrátě a změny podnebí, často působí současně, takže se

jejich vliv nejen sčítá, ale i násobí, nebo dokonce umocňuje (synergický efekt).

Podtrženo, sečteno

Vysoce informativní hodnocení IPBES opětovně potvrzuje, že lidstvo jako celek v současnosti neohrožuje ani tak absolutní vyčerpání zdrojů, jak se usuzovalo v 70. a 80. letech 20. století, ale podkopání jeho existence v některých částech planety tím, že v nich následkem necitlivého přístupu člověka k prostředí již nebudou v plném rozsahu probíhat základní procesy podporující život. Jednu z příčin musíme hledat právě ve změnách globální biodiverzity, k nimž dochází v míře v historii lidstva dosud nevídané a jež se staly pro civilizaci hrozbou srovnatelnou s probíhajcími a očekávanými klimatickými změnami. Podle pěti ze šesti scénářů rozpracovaných ve zprávě bude tento stav v lepším případě pokračovat. Ještě máme, alespoň podle odborníků z IPBES, určitý čas neradostný trend zastavit nebo zvrátit. Se současným přístupem to ale nejspíše nepůjde.

Globální hodnocení biodiverzity a ekosystémových služeb je dostupné na adrese <https://www.ipbes.net/global-assessment-report-biodiversity-ecosystem-services>.